

Становище

от доц. д-р Миряна Янакиева,

Институт за литература – БАН

за дисертационния труд на Константин Адирков

Тема на дисертацията: ДОН ЖУАН: ПРИЕМСТВЕНОСТ И ТРАНСФОРМАЦИИ В ЛИТЕРАТУРАТА НА XIX И XX ВЕК

Дисертационният труд на Константин Адирков се състои от увод, пет глави, заключение и библиография. Обемът му е 282 страници. Избраната проблематика се вписва основно в областта на литературната история. Поради огромната популярност на темата за Дон Жуан и наличието на внушителен брой изследвания върху нея, изборът ѝ е до известна степен рискован, тъй като в такива случаи е по-трудно да бъде казана нова дума. Затова бих искала още в началото на настоящото становище да отбележа, че посочените в автореферата приносни моменти съвсем реално и добросъвестно отразяват постигнатото от дисертанта.

Още в уводната част е разгледан един от основните теоретичните въпроси на изследването: въпросът дали за историята за Дон Жуан подхожда повече определението легенда или мит, тъй като в критическите разработки се срещат и двете понятия. След направения преглед на различни дефиниции и разясняването на особеностите на литературния мит авторът на дисертационния труд обосновава решението си да възприеме дефиницията на Андре Дабези, която се покрива с историята за Дон Жуан във всичките ѝ основни аспекти: тази история представлява „символичен разказ“, оказващ въздействие на идеализиране или отблъскване върху почти всички представители на определена общност, на които предлага обяснение на дадена ситуация или модел на поведение.

В дисертацията е детайлно проследен въпросът за произхода на литературния мит за Дон Жуан. Разгледани са трите основни теории за източниците на пиесата „Подигравчиата от Севиля“, приписвана на Тирсо де Молина, за която има достатъчно основания да се смята, че е първата литературна творба, в която присъства образът на

Дон Жуан. Направен е анализ на пиесата с цел преди всичко да бъдат открити онези от чертите на този образ, както и на останалите персонажи, които ще бъдат продължени и доразвити в най-прочутите по-късни интерпретации на мита. Анализирани са ролята на двете ключови и взаимосвързани теми в произведението на де Молина – за развратния благородник и за божественото наказание, тъй като именно те ще бъдат задълбочени и проблематизирани в творбите на следващите автори. И още един характерен елемент от сюжета за Дон Жуан е зададен още в първата му разработка, тази на Тирсо да Молина. Става дума за двойствената фигура на слугата, чиято роля става значително по-сложна и смислово натоварена в творби като комедията на Молиер, малката трагедия на Пушкин, операта на Моцарт и да Понте.

По-нататък в изложението дисертантът се съсредоточава върху италианските и френските трактовки на Дон Жуан отпреди Молиер на автори като Чиконини, Джилберти, Доримон и Вилие.

Обширен дял от изследването е посветен на анализа на Молиеровия „Дон Жуан“. Основната задача на този анализ е да се разграничи заетото от предходни версии на сюжета от оригиналните елементи, внесени от големия комедиограф на френския класицизъм. Един от тях е свързан с епизода с поканването на статуята на командора. Новото у Молиер, в духа на скептицизма на неговия Дон Жуан, се състои в това, че въпросното свръхестествено явление е обяснено с рационални доводи (с. 69). Като нововъведение на Молиер е посочена и сцената с Дон Жуан и неговия кредитор. Като цяло, образът на самия Дон Жуан е обогатен с нови черти, което го прави значително по-усложнен и противоречив. Константин Адирков откроява в Молиеровия Дон Жуан чертите на либертина, който „погазва и отхвърля установените обществени и морални норми, религията, както и всичко останало, което не може да си обясни логически или което застава на пътя на неговите желания“ (с. 80). Явлението либертинаж е обяснено от историческа перспектива, с характерната за времето на Молиер негова популярност. Дисертантът се спира на две от типичните за либертина от тази епоха черти на Молиеровия Дон Жуан – атеизма и аморализма, като отделя специално внимание на значенията, с които комедиографът е натоварил внесения от него нов елемент в образа –

този на лицемерната набожност. Внимателно е анализирана ролята и на останалите персонажи в пиесата от гледна точка на новите елементи, въведени чрез тях.

Проследяването на трансформациите на мита за Дон Жуан продължава с литературните му разработки след Молиер в различни европейски страни, в това число и като либрета за опери и балети. На „Дон Джовани“ на Моцарт и Да Понте е отделено специално внимание в качеството му на едно от произведенията, предложили съществени трансформации в сюжета, които впоследствие са дали отражение върху по-нататъшните насоки на неговото развитие. Тук също е засегнат важният за всяко литературно-историческо изследване въпрос за източниците на либретото и са открити главните композиционни елементи, по-специално тези от тях, които имат аналози в пиесата на Молиер. В сравнителен план са анализирани и персонажните системи в двете творби – на Молиер и на Да Понте. Подчертана е ролята на Моцартовата опера за реабилитирането на сюжета за Дон Жуан през следващото столетие, когато след публикуването през 1813 г. на Хофмановия разказ „Дон Жуан“ ще бъде отключена „вълна“, по израза на дисертантна, от романтически произведения върху темата за великия прелъстител. Именно на тях е посветена трета глава на дисертацията, в която обект на анализа са творби на Хофман, Байрон, Пушкин, Дон Мигел де Маняра, Сорилия.

В четвърта глава на своя труд Адирков се съсредоточава върху „особения случай“, както той го нарича, на съчинението на Съорен Киркегор „Дневник на прелъстителя“, представящо оригинална трактовка на сюжета за Дон Жуан. Както е посочено в дисертацията, „творбата на датския философ скъсва с голяма част от характерните за сюжета елементи. От традиционните персонажи са останали единствено прелъстителят, слугата и жертвата (Корделия). Финалът също е в разрез с установената литературна традиция. Свръхестественият елемент е премахнат, а героят остава невредим, без да бъде наказан за деянието си. Но последното писмо на Йоханес загатва, че той все пак е наказан по някакъв начин. И наказанието идва не отвън (от външен наместник), а отвътре. От инстанцията на неговото съзнание“ (с. 234). Константин Адирков се придържа към тълкуването на Киркегоровото съчинение като философска проблематизация на ефемерния характер на удоволството от естетическото.

В последната, пета глава на дисертационния труд, предмет на обсъждане са антиромантическите реакции по отношение на сюжета за Дон Жуан. Сред разгледаните литературни примери, вписващи се в тази антиромантическа тенденция, са произведения на Б. Шоу, Макс Фриш, Ерик-Еманюел Шмит.

В заключението са обобщени трите основни етапа, през които според наблюденията на дисертанта преминава сюжетът за Дон Жуан през вековете на дългото си историческо развитие. Първият от тях, от началото на XVII в. до края на XVIII в., е етапът на традиционните трактовки на Дон Жуан. При произведенията от този етап са важни следните елементи: религиозното послание, свръхестественото и поучителното съдържание. Вторият е етапът на романтическите трактовки на Дон Жуан, за който са характерни романтическата идеализация и възвеличаване на прелъстителя. От края на XIX в. настъпва третият етап, при който „след романтическото възвеличване следва реалистическо принижаване на образа на прелъстителя“.

В своята цялост предложената разработка има сериозна информационна стойност, опира се на достатъчно богат материал, с който дисертантът си служи компетентно. При конкретните анализи на литературни творби са изложени редица оригинални наблюдения. Създадена е достатъчно пълна картина на историческия процес на трансформации на мита за Дон Жуан. В логическо и стилово отношение текстът е издържан. Може би на моменти описателният компонент надделява малко повече, но това до известна степен е обусловено от вида на самата тема. Авторефератът отразява точно съдържанието на труда. Коректно са посочени приносите и публикациите по темата.

Въз основа на цялостното ми впечатление от дисертационния труд предлагам на почитаемото научно жури да присъди на неговия автор Константин Адирков научната и образователна степен „доктор“.

Доц. д-р Миряна Янакиева